

Zodpovednosť v bankovníctve Responsibility in banking

VLADIMÍR HRTKO

Slovenská banková asociácia, Bratislava

Abstrakt:

Analýza príčin finančnej krízy ukazuje na problémy globálnej ekonomiky. Volení politici nie sú schopní zabezpečiť znižovanie verejného dlhu nielen v časoch krízy, ale ani v časoch ekonomického rastu. Zodpovedné podnikanie veľkých korporácií, vrátane bánk, je dôležité najmä v časoch politickej nestability. Prehlbovanie zásahov štátu do slobodného podnikania bánk a neujasnená ochrana spotrebiteľa môže spôsobiť nielen rast cien bankových produktov, ale aj zníženie konkurencie medzi bankami. Hľadanie nových samoregulačných opatrení prehlbuje etický rozmer bankovníctva. Nastavenie hranice medzi slobodou jednotlivca, záujmom podnikateľa dosahovať zisk a záujmom štátu na vyššom výbere daní nám odpovedá na otázku, v akej spoločnosti žijeme. Nezastupiteľná úloha spotrebiteľov v oblasti kontroly. Ekonomické vzdelávanie mládeže vo veku 12-16 rokov už nie je len potrebou, ale nevyhnutnosťou.

Kľúčové slová:

Zodpovednosť. Bankový sektor. Vzdelávanie.

Key words:

Responsibility. Banking sector. Education.

Zodpovedné správanie

Moderné technológie zmenšili svet. Na miesta vzdialené tisíce kilometrov doletíme za niekoľko hodín, s ľuďmi na opačnej strane sveta sa rozprávame častejšie ako so susedmi. Tieto vymoženosti sú tak cenovo dostupné, že ich už berieme za niečo automatické. Automatické natoľko, že ani len nerozmýšľame o tom, čo všetko získavame a čo všetko strácame pri ich využívaní. Koľki z nás si uvedomujú, že ten, kto má v ruke prezenčnú listinu s podpismi z tejto konferencie, dokáže v priebehu niekoľkých minút legálne nájsť fotografie, dátumy narodenia a bydliská všetkých účastníkov konferencie? A že za niekoľko desiatok euro dokáže vyrobiť falošný pas každého z nás? Potom už len stačí zistiť banku, nacvičiť podpis a vybrať z účtu peniaze. Nikoho z nás by nepotešilo, ak by sa jeho totožnosť takto zneužila, a preto všetci dúfame, že to nikto celé neurobí. Jednoducho veríme, že sa všetci budú správať zodpovedne.

Viera je pre život človeka mimoriadne dôležitá. Napriek tomu sa domnievam, že ju je potrebné v prípade riadenia konfrontovať aj s rozumom a nespoliehať sa automaticky na zodpovedné správanie sa všetkých zainteresovaných strán. O to viac, že v globálnej ekonomike existuje domino efekt, pri ktorom si ani len nedokážeme predstaviť, kde všade sa prenesú problémy jedného odvetvia.

Pozrime sa na niekoľko príkladov, ako dopadneme, ak sa spoliehame len na našu vieru.

1. Zodpovednosť veľkých korporácií

Každý z nás si pamätá na finančnú krízu z roku 2007. Niekoľko rokov predtým sa americká administratíva, na čele s demokraticky zvoleným prezidentom, rozhodla vytvoriť systém zabezpečenia vlastného bývania aj pre skupiny obyvateľov s nízkymi príjmami – osôb, ktoré neboli dovtedy schopní vlastnými silami nadobudnúť nehnuteľnosť.

Banky uverili politikom, že všetci budú môcť dobre bývať. Keďže nízkopríjmoví obyvatelia by neprešli prísnymi úverovými kritériami, modifikovali sa systémy posudzovania rizika. Aby sa získali peniaze na poskytovanie zvýšeného množstva úverov, bolo potrebné vymyslieť nové finančné nástroje, ktoré spájali riziká bezpečných a menej bezpečných úverov a tieto finančné nástroje ponúknuť na finančné trhy.

Ratingové agentúry uverili bankám. Základná nákladovo - výnosová analýza bola v poriadku, a tak prideliť novým finančným nástrojom neadekvátne vysoký rating. Nové finančné nástroje sa stali mimoriadne zaujímavé pre investorov z celého sveta.

Investori uverili ratingovým agentúram. Bez poznania základných princípov fungovania trhu s nehnuteľnosťami, investovali práve do tohto trhu prostredníctvom kúpy finančných nástrojov. Jednoducho povedané, kupovali mačku vo vreci. Aby eliminovali riziko, tak si dali splácanie poistiť a tešili sa na výnosy.

Poisťovne taktiež uverili ratingovým agentúram. Ochotne začali poisťovať riziká nesplácania finančných nástrojov, predsa finančné nástroje s najlepšou bonitou nemôžu byť v budúcnosti nesplácané. Jednorázové výnosy z poisťného určite potešili ich akcionárov.

Všetci zainteresovaní si mysleli, že sa správajú nielen trhovo, ale aj mimoriadne zodpovedne. Až do momentu, keď to bublina realitného trhu spľasla a začalo sa hľadať, komu v rukách zostal Čierny Peter. Nehnuteľnosti sa prestali kupovať, ich cena dramaticky klesla. Rovnako klesla cena nájmov a vlastníci nájomných bytov nedokázali splácať úvery. Využili preto možnosť zbaviť sa svojho dlhu tak, že bankám poskytnú nehnuteľnosť na predaj, banky však nehnuteľnosti nedokázali predávať za pôvodné ceny. Trh precenil hodnotu finančných nástrojov. Investori prepadli panike, začali sa zbavovať nekrytých finančných nástrojov a uplatňovať si škody u poisťovní. Vznikla panika na trhu s peniazmi, keď si banky navzájom prestali požičiavať a pozastavili financovanie poisťovní. Banky priznali svoje straty a politici začali zachraňovať banky, aby nenastal problém s vyplácaním vkladov. Vlády urýchlene poskytli bankám krátkodobé, príp. strednodobé pôžičky, a do niektorých z bánk aj kapitálovo vstúpili.

Z celkového pohľadu finančného sektora sa však nič mimoriadne nestalo – banky, ktorým bola štátna pomoc vo forme pôžičiek poskytnutá ju riadne aj s mimoriadne nevýhodnými úrokmi z väčšej časti už splatili. Znížila sa konkurencia, niekoľko stoviek malých bánk v priebehu dvoch rokov zaniklo - prevzali ich väčšie finančné skupiny. Na Slovensku sme sa tešili, že žiadna banka nebola finančnou krízou zasiahnutá. Napriek tomu nás však zasiahla hospodárska kríza, ktorú svetová finančná kríza spustila.

Pozrime sa teda na konanie každého zainteresovaného subjektu samostatne, z pohľadu zodpovedného správania sa. Pre zjednodušenie si položíme len otázku, či sa správal daný subjekt morálne.

Politici mali záujem na tom, aby aj nízko príjmové skupiny obyvateľov mali prístup k bývaniu. Je to racionálny záujem, pretože tieto skupiny tvoria významnú časť ich voličskej základne. Zároveň je takýto cieľ aj vysoko morálny, je ťažké ho akokoľvek spochybniť.

Banky začali poskytovať nové úvery. Keďže nemali dostatočné zdroje, museli vytvoriť nové finančné nástroje. Politikmi zafinovaný problém trhovo vyriešili. O morálnosti ich správania sa je však možné pochybovať. Ak zoberieme do úvahy zásadu zodpovedného požičiavania (ang. responsible lending), začali sa poskytovať úvery osobám, ktorým by nielenže v minulosti nikto nepožičal, keďže by nebol presvedčený, že tieto osoby budú mať v budúcnosti dostatočné príjmy na splácanie úveru. Jednoducho povedané: Morálny hazard I.

Ratingové agentúry mali reálne oceniť finančné nástroje. Všeobecne sa má za to, že pri oceňovaní nevytvorili svoje vlastné modely, ale spoľahli sa na modely, ktoré im poskytli banky, ktoré sami finančné nástroje vytvorili. Ak je to pravda, tak sa jedná nielen o morálne pochybenie, ale aj o mimoriadne neodborný prístup. Prikláňam sa k tomuto názoru, pretože neverím, že by analytici ratingových agentúr nebrali do úvahy tak obvyklú situáciu, ako je kríza na trhu s nehnuteľnosťami. Jednoducho povedané: Morálny hazard II.

Investori sú len trhovými hráčmi. Tí sa správali štandardne, nakupovali finančné nástroje s vysokým ratingom, ktoré boli zároveň poistené. Vzhľadom na skutočnosť, že je všeobecne akceptovaná zásada kupovania „mačky vo vreci“ s kvalitným ratingom, ak je táto poistená, nepovažujem ich správanie sa ani za neštandardné, ani za nemorálne.

Poisťovne, obdobne ako ratingové agentúry, nespracovali vlastné kvalitné modely oceňovania rizika v prípade pádu cien nehnuteľností. Vzhľadom na skutočnosť, že podmienka poistenia je štandardná v prípade medzinárodných investorov, jednalo sa z ich strany o významný príspevok k Morálnemu hazardu II.

Je jednoznačné, že finančnú krízu v roku 2007 spôsobili veľké korporácie. Väčšina zainteresovaných je však dodnes presvedčená, že oni sa správali zodpovedne. Keďže som hlboko presvedčený, že zodpovedne sa nemôže správať ten, kto sa nespráva morálne, dovoľm si s ich názorom zásadne nesúhlasiť.

Existuje nejaká možnosť, ako zabrániť opakovaniu chýb, ktorých sme sa dopustili v minulosti? Som presvedčený, že áno. Nevyhnutnou podmienkou však je, aby sme si pri hľadaní nových riešení dokázali zachovať dostatočný odstup od vecí a v žiadnom prípade sa nedali vťahovať do riešení, ktoré považujeme za neprijateľné. Zodpovednosť manažérov veľkých korporácií je v takýchto prípadoch vyššia, pretože tieto korporácie dokážu svojim správaním modifikovať správanie trhu.

2. Zodpovednosť politikov

Hlavným cieľom politikov demokratických krajinách počas mieru je zachovanie si priazne voličov, aby boli zvolení aj v ďalšom období. V každej demokratickej krajine dochádza v striedaní pozícií politikov, a tak ten istý politik je určitý čas pri moci a určitý čas v opozícii. Z tohto pohľadu by sa dalo predpokladať, že by mohli byť politici schopní dohodnúť sa na niektorých základných ekonomických pravidlách fungovania štátu – opak je však pravdou. Žiadna dlhodobá dohoda v tejto oblasti neexistuje, politici sú schopní urobiť maximálne krátkodobé dohody na niektorom ekonomickom ciele, napr. na Slovensku sa pred pár rokmi dohodli na zavedení euro a plnení kritérií pre jeho zavedenie.

Spoliehať sa na zodpovedné správanie politikov je z môjho pohľadu zbytočné, pokiaľ si politici každý rok schvália rozpočet s plánovaným schodkom. Znamená to, že si vopred povedia, že chcú minúť viac peňazí ako vyberú od obyvateľov a podnikateľov. Každému je jasné, že by ako človek nemohol dlhodobo existovať, pretože po pár rokoch by nedokázal nájsť nikoho, kto by mu požičal na jeho život nad pomery. Politici si z toho ťažkú hlavu nerobia, otázkou, kto zaplatí nimi vytvorené dlhy, sa radšej nezaoberajú ani len v teoretickej rovine.

Pozrime sa teda, ako si zodpovedné hospodárenie štátu predstavuje náš parlament v súčasnosti, v zmysle aktuálneho zákona o štátnom rozpočte: príjmy by mali byť 13.916.196.302 eur, výdavky 17.001.504.832 eur a schodok 3.085.308.530 eur. Znamená to, že štát sa chystá minúť o 22% viac ako získa výberom daní, poplatkov a odvodov, a to len za jeden jediný rok!

Aby to číslo nevyzeralo tak hrozivo, rozpočtový schodok sa porovnáva k výške hrubého domáceho produktu (HDP). Jedna súkromná televízia si pri schvaľovaní rozpočtu na rok 2013 spýtala viacerých členov Vlády SR, čo to vlastne znamená ten politikmi vysnený deficit vo výške 3% HDP. Odpovede boli viac ako nepresvedčivé.

Situácia je v teoretickej rovine predsa len optimistickejšia ako v roku 1993 pri vzniku Slovenskej republiky. Vtedy zásada vyrovnanosti rozpočtu existovala len na v teórii, v súčasnosti je už dodržiavaná pri zostavovaní dvoch z troch existujúcich typov rozpočtov: pri rozpočte Európskej únie a pri rozpočtoch miest a obcí. Nedodržiava sa už len pri rozpočte štátu, za čo nesú naši politici plnú zodpovednosť.

Existencia vyrovnaného štátneho rozpočtu by automaticky vytvorila tlak na racionalizáciu výdavkov, vzhľadom na skutočnosť, že príjmovú časť rozpočtu nie je ľahké navyšovať, zavádzanie nových daňových, poplatkových a odvodových povinností má svoje politické hranice.

V bankovom sektore sa na Slovensku v roku 2012 zaviedol špeciálny každoročný bankový odvod a mimoriadny jednorázový odvod. Banky v roku 2012 takto odvedli do štátneho rozpočtu vopred neplánovanú čiastku v objeme 169,76 mil. euro. Zároveň politici a štátna administratíva vymyslela, že banky si svoje náklady na odvody nemôžu premietnuť do cien svojich služieb a takúto povinnosť dali priamo do zákona. O vymožitelnosti takéhoto ustanovenia v praxi právnici vážne pochybujú, o morálnom hazarde účelového zdaňovania niektorých odvetví služieb na úkor dočasnej záchrany iných stratových odvetví, nepochybuje žiadny trhovo uvažujúci odborník. Ak štát už teraz využíva svoje posledné mimoriadne možnosti na zvyšovanie príjmov štátneho rozpočtu bez toho, aby ukázal systém znižovania svojich výdavkov, je to mimoriadne nezodpovedné správanie, ktoré v budúcnosti môže spôsobiť vážnu krízu, akaj sme v posledných rokoch boli svedkom vo viacerých krajinách Európskej únie.

3. Zodpovednosť spotrebiteľov

Zodpovednosť obyvateľstva je predovšetkým v plnení ich kontrolných úloh voči veľkým korporáciám a štátu. Je potrebné, aby existovali pevne spoločensky zakotvené kontrolné mechanizmy a zároveň záujem občanov o využívanie svojho kontrolného práva.

Je nepochybné, že z pohľadu kontroly politikov sú najdôležitejším kontrolným mechanizmom pravidelne sa opakujúce slobodné voľby. Občania v nich majú možnosť politikov nespĺňajúcich ich predstavy vymeniť a nahradiť ich inými. Bohužiaľ pri voľbách sa neriešia otázky týkajúce sa ekonomického charakteru, ale do

popredia vystúpia úplne marginálne otázky typu „kto viac klamal“, „kto dal úplatok lekárovi“ a podobne. V dobe elektronických médií je pomerne jednoduché ovplyvniť verejnú mienku. Ak by sa podarilo postaviť do popredia otázku zadlžovania štátu, politici by museli túto otázku začať riešiť v dlhodobom kontexte.

V prípade veľkých korporácií je situácia odlišná. Európska legislatíva kladie do popredia aj otázku ochrany spotrebiteľa, takže naša krajina musela prijať rad opatrení, ktoré výrazne posilnili práva spotrebiteľa. Jedným zo základných pilierov koncepcie ochrany spotrebiteľa je kolektívne uplatňovanie jeho práv prostredníctvom spotrebiteľských združení. Predpokladá sa, že práve tieto združenia budú natoľko odborne zdatné, že budú schopné byť rovnocenným partnerom veľkým korporáciám v dlhodobých súdnych sporoch, do ktorých logicky vyústi každé zásadné napadnutie správania sa veľkej korporácie. Z tohto pohľadu máme na Slovensku zásadný problém, pretože občania nemajú záujem na financovaní vlastných spotrebiteľských združení, čím de facto paralyzujú reálnu vymožiteľnosť vlastných práv. Domnievam sa, že kontrolný mechanizmus je v tomto prípade neúčinný a žiadny súčasný a budúci systém štátnych dotácií spotrebiteľským združeniam nenahradí nezáujem občanov o veci spoločné. V tejto oblasti ako občania zlyhávame na plnej čiare.

Problém nedostatočnej kontroly zo strany spotrebiteľov má však reálne negatívne dôsledky. Štát začne reagovať na individuálne záujmy jednotlivcov, ktorí majú nejaký individuálny problém, pretože takéto prípady sú medializované. Keďže však štátna administratíva danú problematiku obvykle komplexne nepozná, hľadá len vyriešenie akútneho medializovaného problému bez toho, aby sa zamyslela nad dôsledkami kreatívneho jednorázového riešenia.

Ako klasický príklad si môžeme zobráť príklad bankového poplatku za vklad na vlastný účet. Nikto nepochybuje, že ak niekto donesie peniaze do banky, banke tým vzniknú náklady na spracovanie hotovosti, počnúc mzdami zamestnancov spracovávajúcich hotovosť, nákladmi na trezory, bezpečnostné agentúry prevážajúce hotovosť a pod. Aktuálne sa však vedie diskusia, že banky by nemali poplatok za vklad v hotovosti vyberať a na požiadavky štátnej administratívy dokonca bankový sektor reagoval tým, že v rámci samoregulácie na dobu 6 mesiacov zastavil výber poplatkov. Ak však bude takýto poplatok zrušený, je jednoznačné, že peniaze na pokrytie nákladov spojených s vkladom v hotovosti budú musieť banky zarobiť inde, t.j. premietnu svoje náklady do cien iných služieb. Domnievam sa, že sa jedná o morálny hazard, keď v záujme uspokojenia potrieb osôb nakladajúcich s hotovosťou neobjasníme verejnosti, že takéto riešenie bude znamenať, že sa na bezplatnú službu využívanú len niektorými z nich budú musieť vyskladať v cene iných produktov.

4. Zodpovednosť bankového sektoru za veci spoločné

V bankovom sektore sa domnievame, že každý sektor by sa mal hľadať vlastné prístupy na riešenie celospoločenských problémov. Za posledné roky sme rozhodli vytvoriť dva projekty, o ktorých sa domnievame, že sú v podnikateľskom prostredí na Slovensku jedinečné.

Prvým projektom bolo prijatie Etického kódexu a zriadenie inštitútu Bankového ombudsmana v roku 2007. V Etickom kódexe sa banky dohodli, že niektoré úkony voči spotrebiteľom budú vykonávať nad rámec svojich právnych povinností. Zároveň bola zriadená inštitútu Bankového ombudsmana, ktorý má právo v rámci reklamácie spotrebiteľa posúdiť, či sa banka v konkrétnom prípade zachovala nielen v súlade s právom, ale aj v súlade s Etickým kódexom. Tento projekt považujeme za mimoriadne dôležitý nielen z pohľadu ročného vyriešenia stoviek prípadov spotrebiteľov, ale aj z pohľadu ochoty bánk podriať sa rozhodovaniu inej osoby, ktorá má predovšetkým morálnu autoritu.

Druhým projektom, ktorý funguje od polovice roku 2012 je projekt Viac ako peniaze. V rámci tohto projektu máme za cieľ finančne vzdelávať deti študujúce posledné ročníky základných škôl a prvé ročníky stredných škôl. V roku 2008 Ministerstvo školstva SR prijalo Národný štandard finančnej gramotnosti, kde zadefinovalo, čo všetko sa má v rámci povinnej školskej dochádzky naučiť. Následne však nikto nevyškolil učiteľov, ale ani nenapísal knihy pre žiakov - čo je z nášho pohľadu niečo ťažko nepochopiteľné. Rozhodli sme sa preto vytvoriť akreditované vzdelávanie pre učiteľov, pretože sa domnievame, že len finančne gramotný učiteľ môže učiť o finančnej gramotnosti.

5. Záver

Viera v zodpovedné správanie nestačí. Ak zodpovedné správanie nie je pri politikoch a veľkých korporáciách štandardom, je potrebné vytvoriť na nich v tejto oblasti vytvoriť celospoločenský tlak. Takýto tlak však dokážu vytvoriť len vzdelaní ľudia.

V bankovníctve veríme, že ak sa podarí finančne vzdelat' mladých ľudí ešte pred vstupom do bankového sveta, získame v budúcnosti kvalifikovaných spotrebiteľov. Kvalifikovaní spotrebiteľia budú vytvárať tlak na zvyšovanie konkurencieschopnosti, čo privedie celý sektor k inovácii existujúcich produktov a novým technologickým riešeniam.

Keďže politici naďalej majú záujem prostredníctvom deficitného rozpočtu zadlžovať budúce generácie, je nevyhnutné, aby finančne vzdelaná mladá generácia začali staršiu generáciu upozorňovať, že im v budúcnosti vystaví účet za ich rozšafné hospodárenie. Takýto tlak by určite donútil politikov správať sa zodpovednejšie.

Literatúra:

1. KELÍŠEK, A., ONDRUŠEK, M.: Analýza príčin vzniku súčasnej finančnej a hospodárskej krízy. Vedecký príspevok v rámci projektu VEGA 1/0699/10.
Dostupné na: http://fsi.uniza.sk/kkm/files/konferencie/hkoz/Kelisek_Ondrusek.pdf

Kontakt:

Vladimír Hrtko, Mgr., PhD.
Slovenská banková asociácia
Rajská 15/A
811 08 Bratislava
vladimir.hrtko@sbaonline.sk